

บทที่ 2

ลักษณะของกษัตริย์ตามอุดมคติ

กษัตริย์ตามความเป็นจริงนั้น อาจมีลักษณะเป็นแบบใดแบบหนึ่งก็ได้ กล่าวคือกษัตริย์บางพระองค์ทรงตั้งมั่นอยู่ในธรรม บางพระองค์ก็ไม่ทรงตั้งอยู่ในธรรมดังที่เราได้ทราบกันแล้วจากบันทึกทางประวัติศาสตร์ กษัตริย์ผู้ทรงเพียบพร้อมด้วยคุณธรรมความดีนานาประการย่อมเป็นที่เทิดทูน และเป็นที่รักของไพร่ฟ้าชาวแผ่นดิน บ้านเมืองใดมีกษัตริย์ที่ดีปกครองก็ย่อมถึงซึ่งความเจริญ นักปราชญ์และบัณฑิตชาวอินเดียได้สรรหาคุณลักษณะ รวมทั้งธรรมสำหรับกษัตริย์มากล่าวไว้ในที่ต่าง ๆ ฉบับที่ได้แปลเป็นภาษาไทย เช่น ในหนังสือประชุมโคลงโลกนิติ กล่าวไว้ว่า กษัตริย์ต้องไม่หวั่นเกรงชาติภักดิ์ มีความกล้าหาญ และควรตั้งมั่นอยู่ในสัจย์¹ ในหนังสือทีโศปเทศ กล่าวถึงคุณลักษณะของกษัตริย์ไว้ว่า กษัตริย์จะต้องศึกษานิติศาสตร์ และธรรมศาสตร์ให้แตกฉาน นอกจากนี้ยังมีข้อควรปฏิบัติดังนี้

โคลงที่ 68 "เมื่อใดพระราชทรงดำเนิน (การ) ในชนทุกเหล่าเหมือนกันไปหมดไม่แตกต่าง (ตามฐานานุกรม) เมื่อนั้นอนุภาพ (ในพระคุณทั้งหลาย) อันเป็นกำลังของกิจการก็เสื่อมเสีย รบชาง"²

โคลงที่ 109 "พระนฤปทีทรงปกปักษ์รักษาประชากรประคองบิดา ใ้พ้นภัยจากคัสกร จากเสว-
กามาตย์จากคัสกร จากผู้ที่ทรงโปรคปราน จากความโลภของท้าวเอง"³

¹ คู่มือประชุมโคลงโลกนิติฉบับหอสมุดแห่งชาติ, พระนคร : โรงพิมพ์เจริญธรรม, 2508, หน้า 117

² เสฐียรโกเศศ, ทีโศปเทศ, (พระนคร : โรงพิมพ์อมรรคาพิมพ์, 2507), หน้า 125

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 143

โคลกที่ 80 "พระราชาประทัม ๗ ที่ใด ที่นั้น (ควรวีหมี) พระคลังไปควย เว้นพระคลังก็
ชาคราชย์ ฟิงประทาน (รางวัล) ไทเนื่องนองแกโยธาหาญ ใครเล่าจะไม่ (เต็มใจ) เข้าสู่
รบเพื่อหวังบำเหน็จ" ¹

โคลกที่ 90 "ความกล้าหาญเป็นสมบัติโดยนิสัย ชำนาญการใช้ศัตราวุธ ไม่คึกคค - เอาใจ
ออกหาง ชนะความทอแท (เหล่านียอมมีอยู่) เฉพาะหมูตระกูลกษัตริย์ที่ประสิทธิขอ ทานณัฐ
เห็นว่ากองทัพนั้นมีกำลังอันประเสริฐสุด" ²

โคลกที่ 94 "พระนฤปทีผู้หวังเอาชัย ฟิงยกเอาศัตร์กู โดยอย่าให้กองทัพ (ของตน) ได้รับความ
ลำบากเดือดร้อน กองทัพที่อิโรยด้วยเงินทางไกลนั้นศัตร์กูยอมเอาชัยไคงายตาย" ³

โคลกที่ 113 "พระนฤปทีมีลักษณะสามประการ คือ ความสัตย์จริง ความแก่วกล้า สามารถ
ความโอบเอื้ออารี หากคุณสมบัติสามประการนี้ไป พระมทิบาลก็ยอมสมครหา" ⁴

โคลกที่ 96 "พระราชาธิบดีมีบึงควรกระทำสงครามกับราชศัตร์กู ในคราวเดียวกันหลายฝ่าย
แม้จนครุร้าย ก็ยังถูกฝูงแมลงทำลายเสียไคอย่างแนแท้" ⁵

ในหนังสือราชনীติฉบับพากย์บาลี และพากย์ไทย กล่าวถึงคุณลักษณะแห่งกษัตริย์ไว้ดังนี้

คาถาที่ 41 "ลมยอมพิศชอกแซกไปในสรรพสัตว์นั้นใด พระเจ้าอยู่หัวก็ควรทรงส่งคนสืบ

¹ เสฐียรโกเศศ, หิโตปเทศ, (พระนคร : โรงพิมพ์อมรรคการพิมพ์, 2507), หน้า 229

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 232

³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 254

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 310

ราชการลับ ฉะนั้น นี่ท่านเรียกว่า มารุทพรตแบบลม" ¹

คาถาที่ 42 "พระยายมยอมชกถามสัตว์ทั้งที่เป็นที่รักทั้งไม่เป็นที่รัก ที่มาถึงสำนักพระองค์ท่าน
อย่างสม่ำเสมอฉันใด พระเจ้าอยู่หัวก็ควรทรงลงพระราชอาญาตามโทษานุโทษ ฉะนั้น
นี่ท่านเรียกว่า ยมพรตแบบพระยม" ²

คาถา 45 "พื้นพิภพยอมรับรองสรรพสิ่งและสรรพสัตว์ทั่วหน้า เสมอฉันใด แม้พระเจ้าอยู่หัว
ผู้ทรงธรรมก็ยอมปกป้องพสกนิกรของพระองค์ทั้งในกรุงและนอกกรุงเสมอฉันนั้น นี่ท่าน
เรียกภูมิพรตแบบแผ่นดิน" ³

คาถา 46 "เมฆหลังฝนตลอดสี่เดือนฉันใด พระเจ้าอยู่หัวควรทรงเอาพระทัยใส่กับรบด้วย
บำเหน็จรางวัลฉันนั้น นี่ท่านเรียกปชุนพรตแบบฝน" ⁴

คาถาที่ 65 "คำหยาบคาย 1 อาชญารุนแรง 1 กิริยาหยาบ 1 ประทุษร้ายตัวเอง 1 เป็น
นักเลงสุรา 1 เป็นนักเลงเจ้าชู้ 1 เล่นการพนัน 1 เหล่านี้เหตุนิพาทของเจ้าอยู่หัว" ⁵

คาถาที่ 76 "ในเวลาครองกรุง พระเจ้าอยู่หัวควรทรงพิจารณาการงานของข้าศึก ของพระ
สหายรวมพระทัย ของพสกนิกร ของกองทัพของประเทศ ของการคลัง ของชาวเฝ้าทางพระ
เนตรพระกรรณ ราชวัลลภ และกิจที่ควรทำและไม่ควรทำ" ⁶

¹ พราหมณ์อนันตญาณ และพราหมณ์คณามิสสะกะ, ราชনীติพากย์บาลีและพากย์ไทย,
(พระนคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2507), หน้า 13

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23

คาถาที่ 77 "คนยากไร้ แต่ทรงคุณปรากฏเป็นคนกล้า เป็นผู้ที่ พระเจ้าอยู่หัวก็ควรทรงชุบเลี้ยงเป็นข้าเฝ้า เพื่อประชาชนจะได้ทราบว่า มีคนดีเป็นข้าเฝ้าประจำราชสำนัก" ¹

คาถาที่ 79 "พระเจ้าอยู่หัวทรงซัดศิราภรณ์ ย่อมทรงสง่า ทรงประคองประกอบพระราชกิจโดยถนัด ทรงพระวิจารณ์โดยรอบคอบ ประทับนั่งฝั่งซ้าย ประทับยืนสง่า ไม่ทรงคำนึงถึงคนรักหรือคนชัง ทรงวินิจฉัยบรรดาคดีโดยเที่ยงธรรม" ²

คาถาที่ 85 "การลงพระอาญาโดยธรรม 1 การยกย่องคน 1 การฝึกคนเกียจคร้านให้เป็นคนขยัน 1 การไม่ทรงเห็นแก่หน้าว่าคนมีหรือคนจน 1 การปกครองทั่วถึง 1 คุณ 5 ประการนักปราชญ์กล่าวว่าเป็นยัญกรรมควรบูชาแท้" ³

คาถาที่ 91 "พระเจ้าอยู่หัวต้องมีข้าเฝ้าร่วมชีพที่เป็นคนมีตระกูล แกล้วกล้า ศึกษาเล่าเรียนมาก คงแก่เรียน เป็นผู้ที่ มีความจงรักภักดี รู้หลักนักปราชญ์ ชำนาญในนิติศาสตร์โดยแท้" ⁴

คาถาที่ 93 "พระเจ้าอยู่หัวทรงปรึกษาคุณูรหลายครั้งหลายหนแล้ว ภายหลังจึงทรงประชุมกันทำเรื่องที่ได้ปรึกษากันดีแล้วนั้น" ⁵

คาถาที่ 100 "พระเจ้าอยู่หัวทรงทราบซัดกำลังของแคว้นอื่นดีแล้ว ทรงพิจารณากำลังความสามารถของเหล่าข้าเฝ้าผู้สนองราชกิจโดยรอบคอบแล้วจึงทำสงคราม พระเจ้าอยู่หัวทรงทำสงครามโดยอุบายนี้ ย่อมได้ชัยชนะทุกเมื่อ" ⁶

¹ พราหมณ์อนันตญาณ และพราหมณ์คนามิสสกะ, ราชনীติพากย์บาลีและพากย์ไทย, (พระนคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2507), หน้า 23

² เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31

คาถาที่ 104 "พระเจ้าอยู่หัวทรงประกอบอุบายไค้ทั้งปลอบและปราบ ขอมลวงภัยพิบัติทั้งปวง คือ ความโกรธ ความโศก ความกลา ความโลภ และความพินาศ เมื่อประเทศทั้งหลายคอยกำลัง แต่พระองค์ทรงมั่งคั่ง" ¹

คาถาที่ 113 "เมื่อพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างปรากฏ ป้อม คู ประตู หอรบ ศาสตราวุธ ยุทธภัณฑ์ครบถ้วน ผูกข้อมไว้มีชาติ ท้าวเชือกทรงค้ำรงพระราชอาณาเขตไว้ได้" ²

คาถาที่ 114 "พระเจ้าอยู่หัว ยังจะต้องทรงบำรุงบ้านเมืองให้มีกองทัพข้าง กองทัพม้า กองทัพรถ และกองทัพกรมใบไม้ริมน้ำ ให้มีนักปราชญ์ราชบัณฑิต และการอื่น ๆ อีก และทรงปกครองไพร่ฟ้าเสมอกับพระองค์" ³

คาถาที่ 116 "พระราชาธิบดีต้องทรงทราบความสามารถของเสนาฝ่ายพระองค์ และฝ่ายปรปักษ์อย่างแท้จริง 1 อุบายสมาน อุบายทำลายสามัคคี อุบายติดสินบน 1 เหตุที่ควรรับและเหตุควรรุก 1 แล้วจึงควรยกทัพไปตั้งชัยแคว้นอื่น" ⁴

คาถาที่ 119 "พระเจ้าอยู่หัวเปรียบเหมือนลำต้น คลังเปรียบเหมือนพื้นที่ พระเจ้าอยู่หัวเปรียบเหมือนกิ่งไม้ คลังเปรียบเหมือนลำต้น พระเจ้าอยู่หัวโรหิพย์เปรียบเหมือนนกโรปีก คังฉาจะทำอะไรได้" ⁵

คาถาที่ 135 "อ่อนเกินไปถึงถูกขมเหง แข็งเกินไปถึงถูกจองเวร พระเจ้าอยู่หัวทรงทราบเหตุทั้ง 2 ประการนี้แล้ว ควรประพาศิพระองค์ให้เหมาะ" ⁶

ศูนย์วิทยทรัพยากร

¹ พราหมณ์อนันตญาณ และพราหมณ์คณามิสสกะ, ราชনীติพากย์บาลีและพากย์ไทย,

(พระนคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2507), หน้า 31

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 35

³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43

คานาที่ 142 "พระราชอาธิบดีพระองค์ใด ทรงปกครองไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์โดย
 อธรรม พระราชอาธิบดีพระองค์นั้น จัดเป็นพระมหากษัตริย์ที่ร้ายกาจยิ่งกว่ายาพิษทุกชนิด" ¹

คานาที่ 146 "แม่น้ำใหญ่จะตรงหรืออ้อมก็ตาม ย่อมเป็นเอง ไม่มีใครทำให้เป็นไค้ฉนั้นใด
 ความสงบหรือจลาจล พระราชอาธิบดีผู้ทรงอำนาจอิสระก็ทรงทำเอง เพราะพระองค์ก็เป็น
 อาธิบดีแห่งรัฐของพระองค์" ²

คานาที่ 148 "เมื่ออาณาประชาราษฎร์ทำค้ำบัง ทำชั่วบ้าง แมงออกเป็นทงส่วน พระเจ้า
 อยู่หัวก็ตองไค้ส่วนหนึ่งจากคนทั้งปวงนั้น เพราะฉะนั้นพระเจ้าอยู่หัวตองไม่ทำชั่ว ตองทรง
 บำรุงให้เจริญโดยส่วนเดียว ทรงปกครองอาณาประชาราษฎร์ให้ร่มเย็นเป็นสุขทั่วหน้า" ³

คานาที่ 152 "พระเจ้าอยู่หัวทรงรอบรู้คัมภีร์নীติศาสตร์ จนสอดคคลองในพระราชกฤษฎิ์ ทรง
 รอบรู้ณะตาง ๆ เป็นอยางค้ ก็ยอมจะไม่ถึงความพินาศ ทั้งยังทรงไค้ชยชำนะทั่วรัฐมณฑล
 และทรงเพลคเพลคในสวรรค" ⁴

ส่วนในหนังสือโลกนี้ตีไทรพากย์ อันเป็นหนังสือเการูจักกันแพร่หลาย และนับถือกันว่า
 เป็นหนังสือสุภามิตไค้กล่าวถึงลักษณะของกษัตริย์ไว้คังนี้

ภามิตที่ 517 "ลักษณะของผูเป็นหัวหน้า ค้ อคทน ระวังระไว ชยัน เอื้อเฟื้อ เมตคคและ
 ความหวัง ผูมีความค้พึงปรารณาคคุณลักษณะเหล่านี้" ⁵

¹ พราหมณอนันตญาณ และพราหมณคณามิสสกะ, ราชনীติพากย์บาลีและพากย์ไทย,
 (พระนคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2507), หน้า 43

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 45

³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47

⁵ เสฐียรโกเศศ, โลกนี้ตีไทรพากย์, (พระนคร : รวมสาส์น, 2504), หน้า 140

ภามิตที่ 518 "ท้าวพญาตรีศักร์ครั้งเดียว สมณะและพราหมณ์กล่าวแทนเคียว สัตบุรุษในโลก
นี้กล่าวหนเคียว นี้เป็นธรรมอันยังยืนมา" ¹

ภามิตที่ 520 "ท้าวพญาพิงทรงรอมรูเองในทางไคและทางจ่าย พิงทราบเองว่าสิ่งไรควร
และไม่ควรกระทำ พิงลงทัณฑ์แก่ผู้ควรรับทัณฑ์ และพิงยกของผู้ควรยกของ" ²

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงขอควรปฏิบัติสำหรับท้าวพญามหากษัตริย์ไว้ดังนี้

ภามิตที่ 264 "ทาน 1 คีล 1 การบริจาต 1 ความซื่อตรง 1 ความผอนผัน 1 ทบะ 1
ความไม่โกรธ 1 ความไม่เบียดเบียน 1 ความอดทน 1 ความไม่มีคฤติธรรม 1 ธรรม 10
ขอเหล่านี้ท้าวพญาพิงทรงไว้โดยไม่ประมาณ" ³

ภามิตที่ 276 "แว่นแคว้นเปรียบดังต้นไม้ใหญ่ พญาไคปกครองโดยธรรม ท้าวเธอยอมจะ
ไคชิมรสผลแห่งการปกครองนั้นแล พิงแว่นแคว้นก็ไม่พินาศด้วย" ⁴

ภามิตที่ 279 "พญาไคทรงทราบเขตแห่งพุทธการอย่างใหญ่ เมื่อทรงทำสงครามชนะแล้ว
ครั้นฝ่ายหนึ่งยกธงแพ พระองค์ยังเบียดเบียน พญานั้นชื่อว่าผิตทางกองทัพ" ⁵

ภามิตที่ 280 "พญาไคเป็นกษัตริย์ประพฤติไม่ถูกธรรม เบียดเบียนนักพรตผู้สำรวมประพฤติ
พรหมจรรย์ พญานั้นยอมชื่อว่าผิตทางสวรรค์" ⁶

¹ เสฐียรโกเศศ, โลกนิติไตรพากย์, (พระนคร : รวมสาส์น, 2504), หน้า 141

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 144

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 263

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 266

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

ภานิคที่ 8 "ข้าเฝ้าทำกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นส่วนดีหรือไม่ก็ก็ตาม ความทำถูกแ่แลนคิ
ของข้าเฝ้านั้น ก็เนื่องด้วยพระราชา" ¹

ภานิคที่ 9 "เหตุนี้พระภูธร ควรทรงตั้งไว้แต่อำมาตย์ที่มีคุณ ชูยงประโยชน์ให้สำเร็จนัยนคา
เห็นควร เวนอำมาตย์ที่มีคุณค่าซาเสีย" ²

ภานิคที่ 28 "ท้าวพญาควรปรารธนาการเข้าไปหาสิ่งชอบ แลพึงทำพระองค์เองนั้นแหละ
ใทงอรปด้วยสิ่งชอบเสียก่อน แตนนจึงทรงวิจารณ์ถึงองค์ที่เหลือ" ³

ภานิคที่ 29 "ท้าวพญาต้องเป็นผู้มีปรีชา และมีความรู้ เวนเสียใคซึ่งค่ากล่าวของคนเลว
ชยัน ออกทน มีพระหฤทัยซอตรงทรงธรรม ไม่มีความฤษยา" ⁴

ภานิคที่ 30 "ท้าวพญาต้องทรงทำด้วยดี เป็นผู้อรปด้วยคุณ มีสัมพันธมิตรเป็นตน แลมีสติ
รู้จักย้ายชาติให้พินาศ องอาจสามารถ มีพระปรีชาหนักแนน ทรงรอบรู้ความเลื่อมแลความ
เจริญ" ⁵

ภานิคที่ 31 "ท้าวพญาต้องรู้จักคนผู้มีคุณ และเป็นผูแ่ลวกลา ทรงสมาคมผู้ที่มีความรู้ไม่ใ
ความนิบหาย ทรงใครครวญตระหนักแลจึงทรงทำ ไม่นินทา (ผู้อื่น) แลเป็นผู้ทรงทำนคงใน
พระคำรัสที่ทรงปญญา" ⁶

ภานิคที่ 32 "ท้าวพญาต้องทรงทราบวิธีทำลายชาติก แลเป็นผู้ชำนะความโกรชเสียใค มีอินทรีย์
อันชนะแลว ไม่นักใค ไม่วลัภัยเกียจราน มีพระหฤทัยเื่อแผ ทรงคำรัสตามหลักวินัย" ⁷

¹ เสฐียรโกเศศ โลกนิติไตรพากย์, (พระนคร : รวมสาสน์, 2504), หน้า 299

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 304

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 305

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

ภามิตที่ 33 "ท้าวพญาต้องเป็นผู้ไม่หลงลืม ไม่ทรงทำบุคเข็ญ เป็นที่นารักนาคมน ทรงนับถือ สัตบุรุษ แลทรงรู้จักกาลละเทศะ เป็นผู้อุปถัมภ์ธรรม 7" ¹

ภามิตที่ 34 "ท้าวพญาต้องรู้จักประโยชน์ของคำพูด ทรงฉลาดแนบเนียนในอุบาย ฉลาดใน การไต่สวนข้อสงสัย ทรงยินดีในทานแลศีล แลเป็นผู้ทรงยึดมั่นเป็นเบื้องต้น แลวจึงดำรงดี" ²

ภามิตที่ 36 "ท้าวพญาทรงไว้ซึ่งความรู้เป็นนิตย์ มีพระปรีชา มีความเฉียบแหลม ไม่มีความ อกุศล ทรงเซาหาสมาคมด้วยครู ยอมบั้นลึงซึ่งยศอันไพญูลย์" ³

ภามิตที่ 37 "ท้าวพญาผู้อุปถัมภ์ของทั้ง 7 และทรงรอบรู้ในศาสตร์ มีความวิจาร์ณ ย่อม เป็นผู้สามารถชนะโคทัฬหี" ⁴

ภามิตที่ 39 "ท้าวพญาต้องเป็นผู้สำรวจระมัดระวังอินทรีย์ทั้งหลาย ฉลาดเฉียบแหลมประหนึ่ง วานกยาง ยังสรรพกิจอันประจวบกาลแลเทศะอันเหมาะ ให้สำเร็จไป" ⁵

ภามิตที่ 74 "พระราชพาพระองค์โค ไม่ทรงเชื่องอ้อยคำของปุโรหิตและอำมาตย์ แลเพื่อนร่วม ใจทั้งหลาย พระองค์มีแต่ความรู้เลียงไปตามความพอใจของพระองค์ พระองค์เปรียบเหมือน คนตามอด ไม่มีผู้จูง ไม่นานเท่าไรนั้นก็ถึงความฉิบหายเพราะเหล่าศัตรู" ⁶

ภามิตที่ 75 "พระราชพาพระองค์โคทรงทราบล่วงหน้า ซึ่งความสำเร็จแห่งกิจการ โดยทรง เที่ยงเคียงอย่างนี้ว่า เราเป็นอย่างไร กาลละแลเทศะเป็นอย่างไร ข้าศึกมีคุณสมบัติสมอกับเรา

¹ เสฐียรโกเศศ, โลกนิติไตรพากย์, (พระนคร : รวมสาสน, 2504), หน้า 305

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 306

³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 309

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 315

หรือยิ่งกว่าเราอย่างไร สหายของเราเป็นอย่างไร ความสามารถแลเล่ห์เหลี่ยมของเรา
เป็นอย่างไร ความบากบั่นของเราจะมีผลเป็นอย่างไร กิจการของเราพร้อมมูลดีหรืออย่างไร
ศัตรูในสมบัติเป็นไฉน คำพูดอันจะท่วมถึงยังถอยคำอันยิ่งให้แตกหักเป็นอย่างไร ดังนี้ พระราชา
พระองค์นั้น ปรากฏกล่าวว่าเป็นยอดพระราชา ผู้ทรงพรามลวงหน้า" ¹

ภานิตที่ 80 "ท้าวพญาไม่ควรนึกว่า เราควรจะคงโทษ ด้วยว่าเมื่อไม่ลองอาชญา (แก่ผู้ควร
อาชญา) ก็ไม่เชื่อว่าทรงธรรม คนร้ายเห็นท้าวพญาใจดี (จักละเล็ง) อันนี้คือความสูญเสียแห่ง
อำนาจแท้จริง" ²

ภานิตที่ 92 "ท้าวพญาพึงยังทวยราษฎร์ใหญ่ขอความที่ยังไม่รู้ แลตัดความสงสัยด้วยผู้รู้ผู้ถึง
หลาย ความคิดซึ่งประคิษฐ์ขึ้นแล้ว พึงแสดงคุณวิเศษแห่งความคิดนั้น" ³

ภานิตที่ 93 "พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใด มีการวินิจฉัยถูกต้องเป็นนิตย์ ท้าวเธอพระองค์นั้นมี
พระกำลังยิ่งกว่าศัตรู จะไม่ล้มในกาลบางครั้ง" ⁴

ภานิตที่ 101 "พระราชาผู้ (เข้าใจ) ปลอดภัยปราบ เป็นผู้มีทรัพย์ ขอมลวงพินิตทั้งหมด คือ
ความโกรธ โศก ภัย โสภ และความวอควายแห่งประเทศแลสมบัติ" ⁵

ภานิตที่ 104 "พระราชาใด เมื่อมีช่าง มา ทรัพย์ พลทหารอยู่พร้อม แด่ทรงสันโดษเฉพาะ
ในประเทศของพระองค์ ไม่ทรงชักชอมการยุทธ์ พระราชาปัจจุามิตรทั้งหลายอื่น ขอมจะย้าย
ท้าวเธอ" ⁶

¹ เสรีบริโกเศศ, โลกนิติไตรพากย์, (พระนคร : รวมสาส์น, 2504), หน้า 316

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 317

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 321

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 324

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

ภามิตีที่ 112 "ท้าวเธอจะฟังปราบกองทัพซึ่งหักเหียม (กับพระองค์) ค่วยอุบายสมาน ฟังปราบกองทัพซึ่งองอาจค่วยอุบาย ฟังปราบกองทัพซึ่งมักมากค่วยอุบายสินบล ฟังปราบกองทัพอื่น (คือที่ชนะค่วยอุบายทั้ง 3 ไม่ได้) ค่วยชิงชัย" ¹

ภามิตีที่ 115 "ท้าวพญาฟังรักษาแคว้นของพระองค์ พร้อมทั้งคนตำแลคนสนิท คนเม็งคัง แลคนราย แลตองรักษาค้างในเมือง กราบทันจักชอวาทรงปกปักเป็นอันคิ่งหมวด 4 มีคนตำเป็นคน" ²

ภามิตีที่ 116 "ท้าวพญาไม่ฟังดวงลำส่วยในไรนาจนเกิน เมื่อเห็นประโยชน์ ก็ตองชี้แจงเหตุผล เพราะวาเมื่อดวงลำเกินไป ทวยชนจะติเตียน แลความวอดวายแห่งค้างจะเกิดขึ้น" ³

✕ ในหนังสือรายยาวมหาเวสสันดรชาดก มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวถึงพระเวสสันดรไว้ว่า "รูปศิลปศาสตร์ สืบแปดประการก็เสร็จสิ้น" ⁴ ศิลปศาสตร์สืบแปดประการนี้ ตอนท้ายเล่มกล่าวอธิบายไว้ว่า มีอะไรบ้าง ซึ่งคัดเอามาจากหนังสือโลกนิติไตรพากย์ ในหนังสือโลกนิติไตรพากย์กล่าวถึงศิลปสืบแปดประการ ว่า

"สุติ	สัมมติ	สังขยา	จ
โยค	নীติ	วิเสสกา	๗
คันธัพพา	คณิกา	เจว	
ธนุพเพพา	จ	ปฺรณา	๗

¹ เสฐียรโกเศศ, โลกนิติไตรพากย์, (พระนคร : รวมสาส์น, 2504), หน้า 327

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 328

⁴ กระทรวงศึกษาธิการ, มหาเวสสันดรชาดก, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2490), หน้า 20

หมายเหตุ ศิลปสืบแปดประการในหนังสือโลกนิติไตรพากย์นี้ ในภาคแถลงศิลปกล่าวถึงอีกครั้งหนึ่ง ต่างจากที่กล่าวมาแล้วเพียงข้อเดียว คือ วิเสสกา แทนที่จะเป็น การรู้พยากรณ์ กลับว่า วิเสสกา คือ วิชาพอลคา (ดูเรื่องเดียวกัน, หน้า 197)

ความรู้ทั่วไป	ความรู้กฎธรรมเนียม	การคำนวณ	การใช้เครื่องยูนต์
ความรู้นิติ	การรู้พยานกรณ	การร้องรำ	ความคล่องแคล่วควยกำลังกาย
การยิงธนู	การรู้เรื่องบรูธาณ		
ศิกิจนา	อิติหาส	จ	
โชติ	มายา	จ	ฉันทคติ
เกตุมันตา	จ	สัททา	จ
วิชาแพทย	วิชาอิติหาส	วิชาคาว	วิชาพิชัยสงคราม
วิชาพุก	วิชาเสกเป่า	และ	วิชาไวยากรณ ¹

เท่าที่กล่าวมาแล้วนี้ จะเห็นได้ว่า กษัตริย์ตามอุดมคติต้องมีความกล้าหาญ มีความสามารถ
 ในคานการเมือง เป็นต้นว่า รู้จักดำเนินรัฐประศาสน์นโยบายใด อย่างถูกต้อง พยายามแสวงหา
 ผู้มีวิชาความรู้มาใช้ในราชการ ในคานการทหาร กษัตริย์ต้องมีความชำนาญในการใช้อาวุธ
 และเชี่ยวชาญในยุทธศาสตร์รุกกลอุบายต่าง ๆ เป็นอย่างดี นอกจากนี้ต้องตั้งอยู่ในความไม่ประมาท
 กล่าวคือบำรุงกองทัพให้เข้มแข็ง บำรุงพระคลังให้สมบูรณ์อยู่เสมอ มีวิจารณ์ญาณอันฉลาดสุขุม
 กษัตริย์ตามอุดมคติยังต้องทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม มีความซื่อสัตย์ รักษาความสัตย์ รู้จัก
 ประทานรางวัลแก่ข้าราชการและทหาร และยังต้องรอบรู้ในนิติศาสตร์ ธรรมศาสตร์ และศาสตร์
 แขนงต่าง ๆ อย่างแตกฉาน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ เสฐียรโกเศศ, โลกนิติไทรพากย์, (พระนคร : รวมสาส์น, 2504), หน้า 11 - 12